

A close-up portrait of Aleksandar Mihalyi, an elderly man with white hair and a beard, wearing glasses and a dark suit with a white shirt and tie. He is resting his chin on his hand, looking directly at the camera with a slight smile.

Diskografija:

BACHOVE

KANTATE

Aleksandar Mihalyi

U zadnjih se deset godina diskografija Bachovih kantata značajno proširila i obnovila. Postojeće snimke cjelovitih ili gotovo cjelovitih ciklusa nastalih u zadnjih četrdeset godina ćemo, radi lakšeg razumijevanja, dodatno uspo-rediti s onima Tona Koopmana snimljenima za tvrtku Erato te kasnije za Challenge s obzirom na to da smo baš njegov ciklus kantata sustavnije pratili na WAM-ovim stranicama.

U zadnjih se deset godina diskografija Bachovih kantata značajno proširila i obnovila. Postojeće snimke cjelovitih ili gotovo cjelovitih ciklusa nastalih u zadnjih četrdeset godina ćemo, radi lakšeg razumijevanja, dodatno usporediti s onima Tona Koopmana snimljenima za tvrtku Erato te kasnije za Challenge s obzirom na to da smo ga sustavnije pratili na WAM-ovim stranicama.

Prava muzikološka erupcija izdanja u časopisima i knjigama te interes diskografskih kuća za ranu glazbu uvjetovali su slijedeće distinkcije u projektima Bachovih kantata:

- po prihvaćanju određenog muzikološkog tumačenja koje je u uskoj vezi s vremenom nastajanja snimaka,
- po konceptu koji se temelji na, ipak, osobnom pristupu glazbi baroka i Bachovim kantatama unutar tog glazbenog nazora,
- po uložnim financijskim sredstvima u cijeli projekt i konačno
- po tehničkoj vrsnoći snimke.

Naravno da svaka od navedenih značajki ima različitu ulogu i težinu te da su razlike zamjetne već od prvih taktova. Usput, spomenimo da su neki od projekata vremenom i mijenjali početnu koncepciju. Primjerice, njemački dirigent, proslavljeni tumač i jedan od pionira na ovom polju Karl Richter je sredinom sedamdesetih napustio svoje pregnantno i vjerski obilježeno tumačenje u korist blažeg, raskošnijeg i s većim brojem izvođača. Manje ili više odstupanje primjetno je i kod Nikolausa Harnoncourta i Helmutha Rillinga, kao i kod Joshue Rifkina, ponajprije zato što su kao tumači Bachovih kantata bili prisutni dugi niz godina kad se veliki broj muzikologa i interpreta bavio ovim povijesnim razdobljem. Ovdje su dominantna tri

faktora: muzikološka otkrića, napredak u ovladavanju glazbalima i tehnikom pjevanja Bachova doba te veliki interes slušateljstva.

Na nekolicini primjera pokušat ćemo stvoriti plastičniju sliku. Usporedimo početak i sopransku ariju 150. kantate pod naslovom "Nach dir, Herr, verlangst mich" u interpretaciji Bach-Ensemblea iz Stuttgarta pod ravnanjem Helmutha Rillinga i Amsterdamskog baroknog orkestra, zbora i solista s Tonom Koopmanom. Lako je primijetiti kakve efekte postižu ovakva dva sasvim različita pristupa tumačenju Bachovih partitura i po kojima je, naravno, bitno kako je glazba zapisana. Ali, upravo tu i počinju razlikovanja. Postoji i tradicija onog vremena u izvođačkoj praksi, te na kraju i zapisi u arhivama onoga vremena, o kojima smo već govorili, koji nam govore o intencijama kantora crkve svetog Tome u Leipzigu. Interpretacija Helmutha Rillinga je u izvođačkoj tradiciji onoga vremena, pomalo ukočenoj i pompoznoj (i zbog većeg zbora), s kasnijim romantičarskim premisama, koja nas se dojmi kao glazbeno tumačenje biblijskih tema u Crkvi, ali opet ne i po broju interpretatora s obzirom na to da je u Bachovo vrijeme taj broj bio znatno manji. Ton Koopman nam ostavlja dojam osobnog ili manjem društvu primjerenog glazbenog iščitavanja Biblije. Zbor i broj instrumentalista je minimaliziran, a umijeće interpretira Koopmanovog The Amsterdam Baroque Orchestra and Choir je takvo da ga se doživljava skupom virtuozima, dok je za Rillingove izvođače to teško ustvrditi temeljem slušanja snimke. Uzrok tomu svakako treba potražiti u koncepcijskim razlikama. Naime, Ton Koopman uvjetno koristi zbor; točnije, vokalnim solistima pridodaje članove zbora, ali ne udvostručuje vokalne dionice instrumentima, već se pjeva *a cappella*, za razliku od većine drugih interpretacija koje se izvode uz instrumenatnu pratnju *colla parte*, što

zasigurno pridonosi dojmljivosti "prozračne" fature djela. Napomenimo kako bi smo usporedbi snimaka mogli posvetiti čitav broj časopisa zbog njihovog velikog broja sa zasigurno dobro utemeljenim koncepcijama.

Usporedimo sada Koopmana s Karlom Richterom i Münchener Bach orkestrom, zborom i solistima u kantati "Christ lag in Todesbanden", BWV 4 koja se po najnovijim istraživanjima drži jednom od prvih, a nastala je 1707. ili 1708. godine. Usporedimo prvo uvodne simfonije. Razlike se, ponovno, lako čuju; Karl Richter koristi kompletan orkestar, romantičarski i s naglašeno himničnim pristupom, lučno vezujući sve gradbene elemente glazbenog oblika. Ton Koopman koristi minimalan broj instrumentalista-virtuoza kojima se djelo sastoji od nanizanih fraza težeci tako analitičkom pristupu, no virtuozi nam nude obilje, recimo to tako, čiste rafinirane glazbe. U sljedećem primjeru, iz iste kantate, soprani i altovi pjevaju drugu strofu Lutherove himne. Razlike su ponovno uočljive i na tragu su prihvaćenih koncepcija obojice interpreta. Karl Richter zborom i dalje inzistira na monolitnoj i discipliniranoj izvedbi himne do kraja, imajući u vidu formalni princip i poštujući zacrtanu monumentalnost djela. Zvuk je romantičarski zasićen a tekstura čvrsta i s jasnim odvojenicama svake gradbene jedinice. Koopmanova interpretacija je komornija, vibrantna i temelji se na vrsnim interpretima-solistima koji, po njegovim riječima, uživaju u glazbi skupa s dijelom slušatelja, dok drugi dio slušateljstva ovakav pristup smatra i ateističkim, budući da se odveć *uživa* u samoj glazbi. Odgovor Tona Koopmana je kratak i jasan: *"Ja nisam ateist... Ako pogledate ta velika djela, osjećate nekog tko je sretan i uživa u životu - i ja mislim kako je to važno pokazati i u izvedbi."*

Slijedi kantata "Ich hatte viel Bekummernis", BWV 21. Usporedit ćemo uvodnu simfoniju i zbor u interpretaciji Nikolausa Harnoncourta i Concentus Musicusa iz Beča te Rillingovih i Koopmanovih izabranika. Ponovno se lako, kao i ranije, uočavaju značajne razlike. Na početku recimo da je i velika razlika u duljini pojedinih snimki kantate, što se dalo pretpostaviti i iz prethodnih primjera. Interpretacija Nikolausa Harnoncourta je najkraća, traje 36 minuta i 57 sekundi i kraća je za nevjerojatnih osam minuta od izvedbe pod ravnanjem Helmutha Rillinga, dok snimka Tona Koopmana traje 42 minute i 58 sekundi. Već je temeljem samo ovakve usporedbe jasno da su tumačenja muzikologa i dirigenata osobna, posebno partitura u kojima postoje neka proturječja. Bach je, naime, osobno unosio izmjene u riječima, a naznaka tempa je ostala *vivace*, tako da izmijenjene riječi uvjetno zahtijevaju sporiji tempo, ali opet postoji različit pristup kantati kao cjelini. Harnoncourt naglašava motoričnost skoro metronomskim ostinatom kontinua, sve vrijeme poštujući i ističući ravnopravnost unutar gradbenih elemenata polifone strukture, odnosno, njezinu homogenost. Helmuth Rilling naglašava noseću melodijsku liniju oboe u osjetno sporijem tempu s motorikom u drugom planu. On veću pažnju pridaje tekstu no glazbi i postojećim naznakama u partituri i tijekom izvedbe inzistira na monolitnoj izvedbi do kraja podcrtavajući monumentalnost djela. Zvuk je romantičarski zasićen a tekstura čvrsta, s jasnim odvojenicama svake gradbene jedinice koje postiže i naglašava sporijim tempima. Ton Koopman odabire sredinu. Polifona struktura je prisutnija no kod Rillinga, postoje manja variranja tempa, a pojedine melodijske linije ili sola su fokusiranija. Vrsnoća interpreta-solista koji po njegovim riječima, ponovimo, uživaju u glazbi, u prvi plan stavljaju pjevnost melodijski linija, rafinirano se poigravajući s dinamikom tako

da imamo dojam susreta s raskošnijim i sublimnijim djelom. Primjerice, u uvodnoj simfoniji, kod Koopmana, tjeskobu osame iznaša oboa u odnosu na smanjenu dinamiku kontinua, no istovremeno je ostinato kontinua naglašeniji u odnosu na Harnoncourta; dodajmo i to da je i samo muziciranje solista na osjetno višoj razini kod Koopmanovog ansambla. Spomenimo kako se i uvodni zbor osjetno međusobno razlikuje; kod Rillinga on je utemeljen u tradiciji koja je vremenom poprimala značajke koje su, ipak, teško prihvatljiv otklon u odnosu na intencije Bachove partiture. Primjerice, u zbornom ulomku Harnoncourt manje ističe instrumentaliste od Koopmana. Na kraju recimo kako je uočljiv i zamjetan napredak u Koopmanovoj interpretaciji ostvaren zahvaljujući vrsnoći interpreta na instrumentima Bachovog doba. Harnoncourtova snimka je iz 1973. godine kada je ansambl Concentus musicus još uvijek imao problema s tzv. "autentičnim zvukom" tako da je i naglasak, unutar naše zadaće, na usporedbi a ne na vrednovanju. Drugačije bi bilo i neprimjereno, naravno, ako ne govorimo isključivo o konceptijskim razlikama, s obzirom na pionirsku ulogu Harnocourta i Leonhardta. Usporedba nam pokazuje kolike su promjene nastale u interpretaciji temeljem otkrića suvremene muzikologije i njihovog prihvaćanja na strani interpreta.

Na kraju usporedimo izvedbu Richtera s Koopmanovom u jednoj od najpopularnijih Bachovih kantata "Gottes Zeit ist die allerbeste Zeit", poznatu kao "Actus Tragicus", BWV 106. To je rana kantata, nastala u Mülhausenu 1707. ili 1711. godine, ali njena zrelost i konzistentnost zamjetljiva je od prvog takta. Spomenimo i da je neki nazivaju "Prvim njemačkim rekvijemom". Razlike se ponovno lako zamjećuju. Karl Richter koristi veći orkestar radi naglašeno himničkog pristupa uz strogo poštivanje formalnog principa. Daljnjim

preslušavanjem kantate dojmlija su smirenost i kontrolirana uzvišenost. Zvuk je romantičarski zasićen a tekstura čvrsta, s jasnim odvojenicama svake gradbene jedinice. Ton Koopman koristi osjetno manji zbor, broj instrumentalista-virtuoza i vokalnih solista, te je interpretacija komornija, vibrantna u pulsiranju, a time se doima i dramatičnijom.

Ako se gleda kronološki (po vremenu izdavanja snimki i brojnim diskusijama koje su potom slijedile - znamenita je ona Koopmana i Rifkina), može se zaključiti kako je Koopman postavio standarde "oslobađanjem" same glazbe u kantatama. U ovom je kontekstu indikativan velik broj glazbenika koji su s njime glazbovali i kod njega naukovali i potom se i sami posvetili snimanju kantata i kao dirigenti (Kuijken, Suzuki, Coin...).

Interesantno je, iako nećemo reći ništa novog, da kod Bacha uvijek ostaje prisutan dojam veličine i snage njegovih skladbi bez obzira na to kako ga se interpretira, posebno kod sakralnih kantata, budući da se snaga skladbi ovog glazbenog filozofa nalazi već i u njihovom najmanjem tvorbenom elementu, pa je dovoljna samo konzistentnost tumača i razumna tehnička sprema. Smatram kako su odabir ili favoriziranje pojedine izvedbe kod evidentnih razlika u koncepciji problem za sebe. Treba naglasiti da svako vrijeme i interpret imaju svoj pristup i tumačenje, a i godine nastanka snimki moraju se uzeti u obzir, i zbog muzikoloških spoznaja koje su se dramatično povećale zadnjih desetljeća, ali i zbog današnje izvrsne (često i virtuozne) tehnike interpreta i plemenitog zvuka njihovih autentičnih glazbala.

Budući je među kantatama čitav niz formalno različito ustrojenih remekdjela čija vrsnost ne ovisi o vremenu nastanka, za preporučiti je

njihovo slušanje prema spremnosti i afinitetima slušatelja jer će se tako, barem onima koji prvi puta posežu za Bachovim kantatama, olakšati recepcija. U grubo bi se moglo reći da postoje duhovne i svjetovne s dvama dominantnim modelima: koralni sa zborom, proizašao iz tradicije luteranskog bogoslužja, a drugi je dramski, koji se sastoji od nizanja arija i recitativa. Nadalje, postoje podjele prema ciklusima vezanim uz crkvene blagdane, na pogrebne, svadbene, novogodišnje...

Potom bi zasigurno došao na red odabir prema odlučnosti i vremenu koje se želi posvetiti ovim remekdjelima. Ako se želi sustavno upoznavanje s ograničenim budžetom, za početak se nameće Bach Edition Brilliant Classica. Cjenovni razredi nisu zanemarivi jer je, primjerice, Koopmanov komplet višekratno skuplji od Leusinkovog. Zadnji i podjednako važan je faktor kvalitete tumača i ostalih sudionika u realizaciji snimaka. Koopman s kompletom, Gardiner koji je pri završetku i Herrewewege koji snima sporadično su favoriti u svim kategorijama. Osobno bih za drugi krug kao grupu za sebe preporučio odabir fascinantna vokalna tumačenja stare garde: Ameling, Baker, Hotter, Topper, Schwarzkopf, Fischer-Dieskau, Haefliger, Schreier, Engin itd. Svojim su tumačenjima izvan današnjih povijesno obaviještenih regula, ali su upravo zbog njih, slično kao i Klemperer sa svojom "Pasijom po Mateju", nezaobilazna referenca.

I na kraju, za one koji bi tek započeli s upoznavanjem Bachovih kantata, ovih Božićnih dana prednost ima netom reizdani komplet od četiri CD-a kojega potpisuje Christophe Coin sa svojom sjajnom ekipom interpreta (uglavnom Koopmanovom), tehnički besprijelekomom snimkom i iznimno pristupačnom cijenom.

DIRIGENT/ INSTRUMENTI	ISTAKNUTIJI SOLISTI, ZBOR I ORKESTAR	VRIJEME NASTANKA	TVRTKA
Richter /suvremeni	<i>Mathis, Stader, Hamari, Schreier, Haefliger, Münchener Bach-Chor</i>	1958. - 1981. nekompletno	Archiv
Harnoncour, Leonhardt /autentični	<i>Esswood, Equiluz, Nimsgrem, Jacobs, Van Egmond, Concentus Musicus, Leonhardt Consort</i>	1971. -1989. kompletno	Teldec
Rilling /suvremeni	<i>Auger, Nielsen, Watts, Hamari, Schreier, Stuttgart Kantorei, Bach Collegium</i>	1972. - 1981. kompletno	Hansler
Leusink;... /kombinirano	<i>R. Holton, S. Buwalda, K. Schoch, Holland Boys Choir; Netherlands Bach Collegium;...</i>	Bach edition 1999 kompletno	Brilliant Classics
Koopman /autentični	<i>L. Larsson, C. Pregardien, K. Mertens, Amsterdamski barokni zbor i orkestar</i>	1995.-2005. kompletno	Erato / Challenge
Gardiner /autentični	<i>Argenta, Chanc, Rolfe Johnson, Varcoe; Zbor Monteverdi i English Baroque Soloists</i>	sporadično, bliži se kraju	Archiv / SDG
Herrewewege /autentični	<i>Schlick, Mellon, Chance, Crook, Scholl, Kooy; Zbor i Orkestar Collegium vocale</i>	sporadično	harmonia mundi
Jacobs /autentični	<i>Roschmann, Scholl, Gura, Hager; RIAS Komorni zbor Berlin, Academy for Ancient Music</i>	sporadično	harmonia mundi
Coin /autentični	<i>Schlic, Scholl, C. Pregardien, Schwarz; Komorni zbor Accentus, Barokni ansambl iz Limogea</i>	sporadično	Auvidis Astree
Marriner /suvremeni	<i>Shirley-Quirk, Lord, Baker, Tear; St. Anthony Singers, ASMF</i>	sporadično	DECCA
Huggett /autentični	<i>Argenta, Ansambl Sonerie</i>	sporadično	Virgin
Kuijken /autentični	<i>Argenta, Mertens, La Petite Bande</i>	sporadično	Accent (SACD)
Rifkin /autentični	<i>Baird, Opalch, Bach ansambl</i>	sporadično	DECCA / O. Lyre
Suzuki /autentični	<i>Frimmer, Mera, Turk, Kooy; Bach Collegium Japan</i>	sustavno od 1996. - u tijeku	BIS